

Bartłomiej STRUZIŁ

SZTUKA KONTEKSTU

Dydaktyka projektowania architektoniczno-rzeźbiarskiego
na Wydziale Rzeźby Akademii Sztuk Pięknych im. Jana Matejki w Krakowie¹

POWSTANIE KATEDRY PROJEKTOWANIA ARCHITEKTONICZNO-RZEŹBIARSKIEGO W KRAKOWSKIEJ ASP

Początki funkcjonowania samodzielnej Katedry Projektowania Architektoniczno-Rzeźbiarskiego na Wydziale Rzeźby Akademii Sztuk Pięknych im. Jana Matejki w Krakowie oraz pierwsze próby definiowania interdyscyplinarnego programu dydaktycznego w tym zakresie przypadają na początek lat siedemdziesiątych ubiegłego wieku. Poszukiwanie nowych rozwiązań wykorzystujących potencjał wyrazowy rzeźby oraz próby poszerzania dydaktyki artystycznej były naturalną reakcją na intensywne przemiany w sztuce drugiej połowy dwudziestego wieku oraz stanowiły rezultat ożywionego dyskursu w krakowskim środowisku plastycznym. Prof. Andrzej Getter w liście otwartym z 20 lipca

¹ Prezentowane wyniki badań zrealizowane zostały w ramach tematu: *Program archiwizacji materiału wizualnego w celu przeprowadzenia analizy studialnej oraz upowszechnianie dorobku Katedry Projektowania Architektoniczno-Rzeźbiarskiego Wydziału Rzeźby ASP w Krakowie w zakresie metod i koncepcji*. Fotografie wykonano w ramach projektu badawczego dofinansowanego przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego.

2012 roku tak ujmując rolę Wydziału Rzeźby krakowskiej ASP w ukształtowaniu i rozwoju projektowania architektoniczno-rzeźbiarskiego: „Specyficzne rozumienie roli przestrzeni architektonicznej w kreacji rzeźbiarskiej na naszym Wydziale ma najdłuższą tradycję spośród wszystkich uczelni plastycznych w kraju. Projektowanie architektoniczno-rzeźbiarskie jako pojęcie adekwatne do działań interdyscyplinarnych powstało na ASP w Krakowie i tylko tu zyskało rangę Katedry oraz tak istotny walor dydaktyczny”². Od początku rozwój programu dydaktycznego Katedry związany był z indywidualnymi predyspozycjami oraz szczegółowymi kierunkami zainteresowań dydaktyków tej jednostki: doc. Jana Kruga, prof. Józefa Sękowskiego, prof. Andrzeja Gettera i prof. Krystyny Orzech. Również wykładowcy: architekt Jacek Budyn, Andrzej Peller i prof. Wojciech Firek, który jeszcze jako adiunkt pracował przez pewien czas w Katedrze, pozostawili wymierny ślad swojej wrażliwości plastycznej i profesjonalnych kompetencji w jej programach dydaktycznych.

² List otwarty prof. Andrzeja Gettera z 20 lipca 2012 skierowany do Rady Wydziału Rzeźby ASP w Krakowie, rkps w archiwum Wydziału Rzeźby.

Oni wszyscy przyczynili się do zrozumienia przez kolejne pokolenia studentów Wydziału Rzeźby złożonych relacji i zjawisk przestrzennych w układach architektonicznych i urbanistycznych.

Niewątpliwie do zdefiniowania domeny projektowania architektoniczno-rzeźbiarskiego jako autonomicznej dyscypliny sztuk plastycznych najbardziej przyczynił się prof. Andrzej Getter. On też nadał charakterystyczny rys programowi Katedrze Projektowania Architektoniczno-Rzeźbiarskiego. Pełniąc w latach 1990-2010 funkcję jej kierownika, łączył doświadczenie czynnego architekta z pogłębioną i nieustannie rozwijaną świadomością wielowymiarowego zjawiska rzeźby. Zaslugą Profesora jest koncepcja utworzenia nowego kierunku studiów w zakresie projektowania architektoniczno-rzeźbiarskiego oraz jasne zdefiniowanie kluczowych elementów dydaktyki w tym zakresie poprzez odwołanie się do fundamentalnego doświadczenia rzeźby. Aktualnie prace nad utworzeniem nowego kierunku studiów prowadzi zespół w składzie: prof. Krystyna Orzech, prof. Andrzej Getter oraz adiunkt dr Bartłomiej Struzik.

RZEŻBA JAKO PUNKT ODNIESIENIA W PROJEKTOWANIU ARCHITEKTONICZNO-RZEŻBIARSKIM

Fundamentalnym doświadczeniem plastycznym, które stanowi stały punkt odniesienia we wszelkich działaniach w zakresie projektowania architektoniczno-rzeźbiarskiego, jest doświadczenie przestrzeni rzeźbiarskiej. Przez „doświadczenie przestrzeni rzeźbiarskiej” rozumiem tu subiektywną, nasyconą zaangażowaniem emocjonalnym sferę doznań odnoszących się do zjawiska formy czasoprzestrzennej. O unikatowym charakterze tego doświadczenia decydują takie czynniki, jak wewnętrzne napięcie, intuicja i indywidualna wrażliwość plastyczna. One też – w konsekwencji – stano-

wią nieodzowne elementy jednostkowych koncepcji plastycznych w projektowaniu architektoniczno-rzeźbiarskim. W kształceniu projektowym, obok rozwijania subiektywnych cech wrażliwości plastycznej, istotne jest zdobywanie profesjonalnego doświadczenia rzeźbiarskiego, u którego podstaw leży rozpoznanie możliwości wyrazowych i metaforycznego charakteru języka rzeźby, znaczeniowego potencjału i emocjonalnego aspektu realizacji rzeźbiarskich w trwałych materiałach (jak kamień, drewno, brąz czy ceramika) oraz poznanie obiektywnych zasad i związków przestrzennych w budowaniu przestrzennych układów kompozycyjnych. Osadzenie dydaktyki w zakresie projektowania architektoniczno-rzeźbiarskiego w strukturach organizacyjnych Wydziału Rzeźby ma zatem fundamentalne znaczenie – wszelkie inicjatywy zmierzające do wyodrębnienia nowej, autonomicznej dyscypliny sztuk plastycznych z niezachwianą konsekwencją wskazują na nieodzowność doświadczenia rzeźbiarskiego w procesie kształcenia i budowania dojrzałości projektowej. W pejzażu sztuk plastycznych dziedzina rzeźby, ze względu na otwarty i bogaty potencjał wyrazowy oraz odrębny charakter procesu twórczego, obarczonego przysłowiowym zmaganiem z materią, jest nieustannie niezwykle żywotnym polem działań plastycznych. Eksperymenty twórcze wyrastające z doświadczenia rzeźby otworzyły wiele interesujących perspektyw rozwoju sztuki współczesnej i wciąż rodzą nowe impulsy w tym zakresie.

DYDAKTYKA W ZAKRESIE PROJEKTOWANIA ARCHITEKTONICZNO-RZEŻBIARSKIEGO W KRAKOWSKIEJ ASP

Od momentu utworzenia w ramach Wydziału Rzeźby samodzielnej Katedry Projektowania Architektoniczno-Rzeźbiarskiego jej program dydaktyczny ulegał

naturalnym procesom ewolucyjnym, konsekwentnie budując świadomość autonomii podejmowanych problemów plastycznych oraz interdyscyplinarnego obszaru prac badawczych. Wybitne osobowości twórcze, które przez lata decydowały o charakterze dydaktyki jednostki, przyczyniły się do ukształtowania unikatowego modelu kształcenia, który jest aktualnie realizowany.

Propedeutyka działań architektoniczno-rzeźbiarskich obejmuje zespół ćwiczeń tematycznych ukierunkowanych na rozpoznawanie w obrębie plastycznego języka rzeźby elementarnych zasad kształtowania układów przestrzennych. Na tym etapie dydaktyki realizowane są ćwiczenia projektowe odwołujące się do autonomii zjawiska przestrzennego, zbudowanego na relacjach brył, płaszczyzn oraz ciężarów i kierunków kompozycji. Następnie podejmowane są zagadnienia dotyczące relacji między formą a treścią dzieła plastycznego, metaforycznego charakteru języka rzeźby oraz rozpoznania znaczeniowego potencjału materii rzeźbiarskiej. Uzupełniający charakter ma nauczanie rysunku odrębnego jako narzędzia komunikacji oraz rzetelna szkoła perspektywy i geometrii wykreślnej w wymiarze niezbędnym do pracy projektowej. Podsumowaniem zdobytego doświadczenia i równocześnie próbą weryfikacji umiejętności nabytych na tym etapie kształcenia jest realizacja przez studenta autonomicznej kompozycji przestrzennej inspirowanej formami natury (il. 1) oraz realizacja kompozycji przestrzennej jako plastycznej interpretacji obranej idei, hasła lub pojęcia (il. 2).

Celem kształcenia na dalszym etapie studiów jest podjęcie próby redefinicji formy rzeźbiarskiej w odniesieniu do autonomicznego układu strukturalnych walorów plastycznych oraz uświadomienie studentowi kluczowych dla projektowania architektoniczno-rzeźbiarskiego problemów skali i szeroko rozumianych kontekstów. Pozostałymi zagadnieniami poruszonymi

w trakcie realizacji procesu nauczania są: zarówno bezpośrednie i pośrednie konteksty czasoprzestrzenne (architektura i urbanistyka), jak też uwarunkowania kulturowe, historyczne i subiektywne aspekty emocjonalno-znaczeniowe budowania rozwiązań przestrzennych. Szczególną uwagę zwraca się na kwestie związane z kluczowym pojęciem „genius loci” – nadrzędnej, wielowymiarowej i autonomicznej wartości budującej tożsamość i wyodrębniającej z niedookreślonej domeny przestrzeni sferę nasyconej emocjonalnie i znaczeniowo tkanki nazywanej „miejscem”³.

PRZYKŁADY PROJEKTÓW ARCHITEKTONICZNO-RZEŹBIARSKICH ZWIĄZANYCH Z OBSZAREM MIEJSKIM KRAKOWA

W ramach opracowań projektowych realizowanych w Katedrze Projektowania Architektoniczno-Rzeźbiarskiego podejmowane są tematy dotyczące kameralnych przestrzeni miejskich w skali małej architektury: fragmenty ciągów komunikacyjnych, dziedzińce (patio), akcenty rzeźbiarskie wejść do obiektów użyteczności publicznej, oraz złożone zagadnienia związane z organizacją przestrzeni na skalę urbanistyczną: place i skwery miejskie, strefy natężonej komunikacji pieszej (dworce), założenia przestrzenne w kontekście krajobrazu oraz rozwiązania pomników. Każdorazowo organizacja architektoniczno-rzeźbiarskiej przestrzeni znaczeniowej jest rozumiana jako proces twórczy zmierzający do zaistnienia autonomicznego dzieła sztuki.

W ostatnich latach do najciekawszych rezultatów doprowadziły kompleksowe opracowania projektowe przestrzeni miejskiej o unikatowych walorach urbanistycz-

³ Zob. Y.F. T u a n, *Przestrzeń i miejsce*, tłum. A. Morawińska, PIW, Warszawa 1987.

nych, kontekście historycznym i uwarunkowaniach społecznych i kulturowych – krakowskiego Kazimierza oraz osiedla Nowa Huta wraz z kompleksem przemysłowym. Wśród motywów i inspiracji plastycznych leżących u podstaw opracowań projektowych dla Nowej Huty znalazły się przede wszystkim rolniczy charakter terenów, na których w latach 1950-1954 wnieziono hutę imienia Lenina (obecnie Huta im. Tadeusza Sendzimira), oraz tkanka miejska według socrealistycznych założeń urbanistycznych. Podejmowane projekty miały na celu humanizację przestrzeni miejskiej oraz przywrócenie komfortowej i przyjaznej relacji między mieszkańcami a strukturą miasta. Wykorzystane zostały rozwiązania formalne inspirowane nasyconym spokojem krajobrazem podkrakowskiej wsi, graficzne formy upraw rolniczych oraz idylliczne wyobrażenia delikatnie falujących łąk i łąków zbóż (il. 3, 4). Oswajaniu przestrzeni socrealistycznego molocha służyć miało także odwołanie się do ironii i metaforycznego potencjału zjawiska przestrzennego. Wśród opracowań projektowych pojawiły się rozwiązania przypominające porzucony plac budowy (il. 5) czy symboliczny, pośmiertny pomnik socjalistycznych idei w postaci „nieobecnego” monumentu Lenina na anty-cokole, zagłębionym pod powierzchnią Alei Róż – jednej z głównych ulic Nowej Huty (il. 6).

Wśród propozycji projektowych dotyczących przestrzeni krakowskiego Kazimierza dominujące okazały się trzy kierunki: kulturowo-obrzędowy – nawiązujący wprost do symboliki judaistycznej (il. 7), metaforyczny – ukazujący rozwój tkanki miejskiej Kazimierza jako symbolicznej i rzeczywistej przestrzeni koegzystencji kultur oraz próbę odbudowania wielokulturowego charakteru dzielnicy (il. 8, 9), i martyrologiczny – skoncentrowany na upamiętnianiu w formie miejsc-pomników tragicznych losów kazimierskich Żydów (il. 10).

Szczególnie interesujące okazały się opracowania projektowe prezentujące propozycje pomników – rozwiązań przestrzennych podniesionych do rangi monumentu w rezultacie emocjonalnego dialogu między autorem opracowania a kontekstem miejsca (na etapie projektowym), a następnie dialogu między zorganizowaną przestrzenią monumentu a odbiorcą tej przestrzeni.

PROJEKTOWANIE ARCHITEKTONICZNO-RZEŹBIARSKIE JAKO NOWY KIERUNEK STUDIÓW

Szeroki zakres problemów ujawniających się w opracowywaniu rozwiązań architektoniczno-rzeźbiarskich w sposób jednoznaczny lokuje tę domenę projektowania w obszarze działań interdyscyplinarnych. Pierwszoplanową rolę w tym obszarze odgrywają: rzeźba, architektura i urbanistyka oraz intermedia. Rozwijanie projektowania architektoniczno-rzeźbiarskiego jako autonomicznej dyscypliny sztuki oznacza konieczność podjęcia refleksji socjologicznej, analizy wątków historycznych i kulturowych oraz szerszego dyskursu na gruncie filozofii i teorii sztuki. Obok conceptualnego, plastycznego i emocjonalnego aspektu projektowania architektoniczno-rzeźbiarskiego oraz spekulatywnych rozważań skupionych wokół tej dyscypliny nieodzowne jest uwzględnienie wiedzy i praktycznych umiejętności o charakterze warsztatowym. Techniki prezentacji, techniczne podstawy projektowania przestrzennego, umiejętność cyfrowej rejestracji i obróbki materiału wizualnego czy obsługa urządzeń do szybkiego prototypowania detali architektoniczno-rzeźbiarskich – to ważne elementy warsztatu projektowego, które uzupełniają pulę niezbędnych kompetencji w tym zakresie.

Projektowanie architektoniczno-rzeźbiarskie jako autonomiczna dyscyplina sztuk plastycznych, odwołująca się do do-

świadczenia interdyscyplinarnego, stanowi atrakcyjny obszar eksploracji twórczej, badań naukowych oraz refleksji teoretycznej. Łączy w ramach złożonego procesu twórczego jednostkowe przeżycie emocjonalne

w zakresie plastycznej inspiracji z metodą projektowo-studialną ukierunkowaną na rozpoznanie relacji i kontekstów przestrzennych i angażuje szeroki zakres profesjonalnego doświadczenia warsztatowego.